

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Стаття присвячена розгляду різних підходів до визначення креативності людини та опису можливих шляхів її розвитку в процесі професійної підготовки майбутніх учителів інформатики, а саме під час виконання студентами індивідуальних завдань. Виявлено можливості кредитно-модульної системи навчання щодо розвитку креативності майбутніх учителів.

Динамізм розвитку сучасного суспільства висуває нові вимоги до освіти як соціального інституту. Вимогою часу є необхідність забезпечення ґрунтовної освіти, розвитку й виховання особистості у швидкоплинному світі, формування цілісного світогляду, функціональної грамотності й творчого професіоналізму фахівців. Реалізація цих завдань неможлива в межах існуючої освітньої парадигми. Потрібна модернізація освіти на основі сучасних наукових досягнень. Тому нагальним завданням науковців є розробка нових парадигмальних основ організації навчально-виховного процесу, що ґрунтуються на базових принципах креативної педагогіки.

Креативність, у першу чергу, пов'язана зі здібностями до створення нового, з творчим опануванням та перетворенням світу. Тому готовність до максимальних креативних проявів виступає в якості основного змісту креативної освіти. Педагог в умовах такої освіти повинен уміти діагностувати природний рівень креативності, прогнозувати оптимальну креативну спрямованість і забезпечувати педагогічну корекцію розвитку кожного учня, студента.

Одним із завдань професійної спрямованості в підготовці майбутнього вчителя є не тільки навчання, а й безперервний процес формування творчої особистості учня. Саме в ньому знаходить свій вияв креативність учителя, котра зумовлена особливостями розумової діяльності, характером його професійної праці. Тому питання формування креативності майбутніх учителів, зокрема вчителів інформатики, є постійно актуальним, бо ним створюються умови для успішного саморозвитку особистості, активізується інтелектуальна спрямованість навчання.

Метою статті є розгляд різних підходів до визначення креативності вчителя та опис можливих шляхів її розвитку в процесі професійної підготовки майбутніх учителів інформатики.

У найзагальнішому вигляді креативність розуміється як загальна здібність до творчості. Креативність (від лат. creatio – творіння) – це здатність людини породжувати незвичайні ідеї, знаходити оригінальні рішення, відхилятися від традиційних схем мислення.

Загальні основи креативності висвітлено в наукових дослідженнях Д. Богоявленської, Дж. Гілфорда, Д. Кугера, В. Моляко, О. Пономарьова, М. Ранко, В. Роменця, С. Сисоєвої, Р. Стенберга, П. Торренса, Д. Треффінджера та інших науковців.

У наш час накопичено багато матеріалів щодо вивчення креативності, який дав певні результати як в теоретичному, так і в практичному відношенні, але єдиної чіткої теорії креативності до цього часу не існує, як і не існує однакового її визначення і всіма визнаних методик, що діагностують дану здатність людини.

Розглядаючи творчість як процес конструктивних перетворень інформації і створення інноваційних результатів, суб'єктивно й об'єктивно значущих, креативність визначається як суб'єктивна детермінанта творчості. Вона виявляється в інноваційних перетвореннях у всіх (або окремих) сферах життя людини (пізнанні, мисленні, спілкуванні, професійній діяльності, у самовдосконаленні тощо) на рівнях: особа (потенціал) – процес – результат [1: 92].

К. Роджерс розуміє під креативністю здатність виявляти нові способи розв'язання проблем і нові способи виразу [2: 76]. М. Холодная відзначає, що креативність розглядається у вузькому й широкому значенні. Креативність у вузькому значенні – це дивергентне мислення (точніше, операції дивергентної продуктивності, за Дж. Гілфордом), відмінною особливістю якого є готовність висувати множину в рівній мірі правильних ідей щодо одного й того ж об'єкту. Креативність в широкому сенсі слова – це творчі інтелектуальні здібності, зокрема здатність додавати щось нове в досвід, породжувати оригінальні ідеї в умовах дозволу й постановки нових проблем, відмовлятися від стереотипних способів мислення тощо [3: 183].

Психолог В. Дружинін вважає, що креативність є властивістю, яка актуалізується лише тоді, коли це дозволяє навколишнє середовище. Для формування креативності необхідні такі умови: відсутність зразка регламентованої поведінки; наявність позитивного зразка творчої поведінки (у першу чергу на розвиток здібностей впливає спілкування дітей з дорослими креативними людьми); створення умов для наслідування творчої поведінки; соціальне підкріплення творчої поведінки [4: 25].

В. Каменська і І. Мельникова розуміють креативність як особові особливості творчо обдарованої людини, пов'язані зі створенням нею нових матеріальних та ідеальних продуктів [5: 72].

Подібних трактувань креативності в наш час існує багато, бо, як вже зазначалося, на сьогодні ще не існує єдиного підходу до цього поняття та єдиної й чіткої наукової теорії креативності.

У подальшому під креативністю вчителя, зокрема вчителя інформатики, ми будемо розуміти інтегральну якість особистості, яка визначає здатність до генерування оригінальних, неповторних, новаторських ідей щодо розв'язання різноманітних педагогічних завдань, які виникають у навчально-виховному процесі. Вона визначається спроможністю вчителя своєчасно побачити педагогічну проблему, винайти творчі шляхи її розв'язання та діяти не за шаблоном, а оригінальним, притаманним саме йому способом.

Відомо, що основним завданням вищої педагогічної освіти в наш час є підготовка висококваліфікованих фахівців, здатних на творчому рівні розв'язувати нагальні проблеми навчально-виховного процесу сучасних навчальних закладів різних рівнів акредитації. Тому, передусім, важливо визначити якості, якими повинен володіти креативний педагог. Підходив до цієї проблеми в сучасній науковій літературі існує багато. Наприклад, згідно з поглядами С. Сисоевої до ознак педагогічної креативності належать: високий рівень соціальної і моральної свідомості; пошуково-перетворювальний стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності (уміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо); проблемне бачення, творча фантазія; розвинуте уявлення; специфічні особистісні якості (любов до дітей; безкорисність; готовність до розумного ризику в професійній діяльності; цілеспрямованість; допитливість; самостійність; наполегливість; ентузіазм); специфічні мотиви (необхідність реалізувати своє "Я"; бажання бути визнаним; творчий інтерес; захопленість творчим процесом, своєю працею, прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах своєї педагогічної праці); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури [6: 99].

Формування навичок майбутніх педагогів генерувати оригінальні ідеї необхідно здійснювати на основі застосування методології креативної педагогіки, яка передбачає опанування майбутніми учителями вміннями розробляти нестандартні, оригінальні способи й методи навчання; розвиток їхніх творчих здібностей й нахилів; забезпечення їх інструментарієм подолання психологічних бар'єрів мислення тощо. Реалізація методології креативної педагогіки передбачає таку організацію навчально-виховного процесу, за якої студент стає творцем, основний навчальний матеріал – засобом досягнення творчої мети, а між викладачем та студентом встановлюються довірливі партнерські стосунки [7: 18].

Численні дослідження проблем вищої школи довели, що ґрунтовно оволодіти педагогічною майстерністю можна лише на індивідуально-творчому рівні, коли кожен студент засвоїв професійні знання, уміння й навички в особистісному контексті. Тому широко розповсюдженій в наш час концепції масово-репродуктивної підготовки фахівців необхідно протиставити індивідуально-диференційований підхід до їх професійного навчання, який передбачає вибір змісту, методів і форм навчання на основі врахування індивідуально-психологічних особливостей навчальної діяльності студентів, її соціально-значущих відмінностей від інших людей, своєрідності психіки, особистих якостей та уподобань [8: 97]. Іншими словами, у сучасних педагогічних університетах доцільно створювати креативне індивідуально-диференційоване навчальне середовище, яке є найбільш комфортним з точки зору врахування особистісних потреб кожного студента. На наш погляд, тільки в цьому випадку можна досягти максимально можливого рівня розвитку креативності майбутніх вчителів, зокрема, учителів інформатики.

Багато можливостей щодо розвитку креативності майбутніх учителів надає кредитно-модульна система організації навчального процесу, тому що вона забезпечує:

- підвищення мотивації студентів до систематичної роботи протягом навчального року, переорієнтацію їхньої мети з отримання позитивної оцінки на формування стійких знань, умінь та навичок;
- підвищення якості знань студентів шляхом систематизації та активного засвоєння матеріалу;
- відкритість контролю: ознайомлення студентів на початку вивчення дисципліни з програмою, усіма видами робіт, формами контрольних заходів, критеріями оцінювання тощо;
- підвищення об'єктивності оцінювання знань студентів;
- створення багатоступеневої системи контролю особистих досягнень студентів;
- забезпечення належних умов вивчення програмного матеріалу й підготовки до контрольних заходів, що досягається шляхом чіткого їх розмежування за змістом у часі;
- запровадження здорової конкуренції в навчанні студентів, створення умов для розвитку самооцінки студентів, уміння правильно оцінювати свої можливості, зіставляти себе з іншими, фіксувати своє просування чи відсутність його;

- розширення можливостей для всебічного розкриття здібностей студентів, розвитку їхнього творчого мислення;
- створення умов для мобільності студентів, їх переходу з одного навчального закладу до іншого;
- стимулювання самостійної роботи студентів, правильної її організації, уміння більш раціонально витратити свій час.

Особливу роль при цьому відіграє індивідуальна робота студентів, яка є формою організації навчального процесу, що передбачає створення умов для найповнішої реалізації творчих можливостей студентів через індивідуально-спрямований розвиток їхніх здібностей, науково-дослідну роботу й творчу діяльність. Індивідуальні заняття на молодших курсах спрямовуються здебільшого на поглиблене вивчення студентами окремих навчальних дисциплін, на старших вони мають переважно науково-дослідний характер. Розрізняють декілька типів індивідуальних завдань, основними з яких вважаються: індивідуальні навчально-дослідні завдання (написання рефератів, розв'язування та складання задач різного рівня, створення авторського програмного забезпечення, розробка та виконання тестів, підготовка конспектів для проведення уроків тощо); написання та захист курсових, дипломних та магістерських робіт.

У цьому контексті доцільно розглянути методику формування креативності майбутніх учителів інформатики на прикладі вивчення курсу "Технологія створення інформаційних систем", який був розроблений нами і викладається на фізико-математичному факультеті Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Мета вивчення дисципліни – отримання теоретичних знань та формування практичних умінь і навичок у галузі організації та функціонування інформаційних систем навчального призначення, що сприятиме ефективному використанню в майбутній професійній діяльності відповідних програмних засобів та самостійному опануванню нових програмних продуктів. Завданням курсу є вивчення теоретичних основ створення інформаційних систем та набуття практичних навичок у розробці й використанні на практиці інформаційних систем навчального призначення [9: 29].

Тематика індивідуальних завдань з даної дисципліни охоплює всю навчальну програму. Вони повинні закріпити, поглибити, систематизувати та узагальнити знання, які отримують студенти в процесі навчання. Індивідуальне завдання виконує кожен студент, оформлює в електронному та друкованому вигляді й захищає перед викладачем. Крім того, під час проходження навчальної виробничої практики студенти повинні провести практичну апробацію розробленого програмного продукту й представити на захист довідку з місця проходження практики, підписану керівником відповідної установи.

В якості індивідуальних завдань студентам пропонується розробити інформаційну систему навчального призначення з математики для учнів середніх шкіл згідно з діючими програмами з алгебри та геометрії. Після створення вона ретельно перевіряється викладачем і студент отримує дозвіл на проведення практичної апробації розробленого додатку під час навчальної виробничої практики.

Важливу роль у процесі виконання індивідуальних завдань відіграють консультації, які проводяться викладачами з кожним студентом за графіком. На наш погляд, їх доцільно проводити у вигляді активної бесіди, під час якої викладач і студенти повинні мати однакові права щодо спілкування стосовно змісту матеріалу, який вивчається. Викладач повинен ґрунтовно відповісти на всі запитання студентів і поставити конкретні завдання, які потрібно виконати до наступної консультації. Студентам, які мають слабку підготовку, треба надати індивідуальну допомогу.

Активізації творчої діяльності та розвитку креативних здібностей студентів також сприяють написання курсових і дипломних робіт з інформатики та методики її викладання. Ці види науково-дослідної роботи за своєю суттю також належать до індивідуальної, самостійної роботи, яка виконується під керівництвом викладача. Тематика таких досліджень попередньо обговорюється з кожним студентом з метою максимального урахування їхніх індивідуальних здібностей та нахилів, а також рівня поглиблення матеріалу, що вивчається. Наприклад, студенти, які мають міцні знання з програмування, отримують відповідні теми, але при цьому обов'язково враховуються їхні індивідуальні та наукові потреби. Студентам, що цікавляться математичними дисциплінами, пропонуються теми, пов'язані з автоматизацією складних розрахунків, а які мають здібності до мистецтва, малювання – виконують завдання, пов'язані з використанням комп'ютерної графіки та анімації. Якщо ж базовий рівень знань студента з програмування недостатній для успішного виконання такого виду робіт, він отримує тему теоретично-дослідницького або методичного характеру.

На наш погляд, запропонована методика може застосовуватися й під час вивчення інших дисциплін у педагогічних ВНЗ, а також бути впровадженою в систему післядипломної освіти педагогічних працівників.

Отже, викладачам вищих навчальних закладів варто виходити з положення, що лише творчий підхід до навчання студентів може забезпечити ґрунтовну фахову підготовку креативного педагога. Саме тому в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів інформатики першочергову увагу необхідно приділяти розвитку їхніх творчих здібностей на всіх етапах навчання, у тому числі й під час виконання ними індивідуальних завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Барышева Т. А. Психолого-педагогические основы развития креативности : [учеб. пособие] / Т. А. Барышева, Ю. А. Жигалов. – СПб. : СПГУТД, 2006. – 268 с.
2. Роджерс К. К теории творчества : взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М. : Издательская группа "Прогресс", "Универс", 1994. – 480 с.
3. Холодная М. А. Психология интеллекта : парадоксы исследования / М. А. Холодная. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.
4. Дружинин В. Н. Психологическая диагностика способностей : теоретические основы : в 2 ч. / В. Н. Дружинин. – Саратов : Изд-во СГУ, 1990. – 292 с.
5. Каменская В. Г. Психология развития : общие и специальные вопросы / В. Г. Каменская, И. Е. Мельникова. – СПб. : Детство-Пресс, 2008. – 368 с.
6. Сисоева С. О. Основы педагогической творчости : [підручник] / С. О. Сисоева. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с.
7. Башмаков А. И. Креативная педагогика : методология, теория, практика / А. И. Башмаков, А. И. Владимиров и др. – М. : Альфа, 2002. – 240 с.
8. Овчаров С. М. Влияние индивидуально-дифференцированного подхода на формирование креативных качеств будущих учителей информатики / С. М. Овчаров // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. – Серія "Педагогічні науки". – Випуск 3(50). – Полтава, 2006. – С. 95–100.
9. Овчаров С. М. Технологія створення інформаційних систем / С. М. Овчаров. Навчальні програми для студентів фізико-математичного факультету. Збірник № 2. – Полтава : ПНПУ, 2010. – С. 29–31.

Матеріал надійшов до редакції 10.01. 2011 р.

Овчаров С. М. Развитие креативности будущих учителей информатики в процессе выполнения индивидуальных заданий.

Статья посвящена рассмотрению разных подходов к определению креативности человека и описанию возможных путей ее развития в процессе профессиональной подготовки будущих учителей информатики, а именно, во время выполнения студентами индивидуальных заданий. Выявлены возможности кредитно-модульной системы обучения в процессе развития креативности будущих учителей.

Ovcharov S. M. Development of Future Teachers' Creativity in Computer Studies in the Process of Performing Individual Tasks.

The article covers different approaches to the definition of a person's creativity and the description of the possible ways of development in the process of professional computer science teachers' training while students are performing individual tasks. The opportunities of credit-unit education system in the process of future teachers' creativity development are disclosed.